

РОСІЙСЬКИЙ СПРОТИВ

Минулого року у петербурзькому музеї Анни Ахматової відбулася презентація книжки протоієрея Георгія Митрофанова „Трагедія Росії. „Заборонені” теми ХХ століття”. До збірки увійшли проповіді та статті отця Георгія, написані і виголошені протягом 1990 – 2000 років, у яких критикується комунізм. Реакція російських можновладців на спробу церковного історика, професора Санкт-Петербурзької православної духовної академії і члена Синодальної комісії з питань канонізації, дати цілком протилежну офіційній оцінку російським антикомуністичним збройним формуванням часів Другої світової війни (передусім Російській визвольній армії (рос. РОА) генерала Андрія Власова), була звичною для тоталітарної системи. Працю протоієрея піддали гучному остракізмові. Не стояли осторонь у цькуванні і прихильники „державно-церковного партнерства” в самій Російській православній церкві (РПЦ). Коментуючи працю протоієрея Митрофанова, доцент історичного факультету Санкт-Петербурзького державного університету о.Володимир (з неприямним для росіян галичанським прізвищем Василик) стверджував, що „позиція протоієрея Георгія Митрофанова щодо цілого ряду важливих питань суспільного життя є деструктивною, антицерковною й антисуспільною”. Цим коментарем він лише зайвий раз підтвердив, що офіційне російське православ'я в усі часи (в період панування безбожного атеїзму також) було слухняним виконавцем волі і вказівок кремлівських матеріалістів. До слова, попри формальне об'єднання РПЦ і РПЦ Закордонної, ієрархи останньої засвідчили свою солідарність з протоієреєм Митрофановим, чим завдали чималих клопотів кремлівському керівництву.

Проте ігнорування істини, рівно як і замовчування фактів, жодним чином не нівелюють їхньої історичної ваги.

Свого часу комуністичний режим докладав чималих зусиль до того, аби унеможливити навіть найменшу згадку про російські антикомуністичні збройні формування, які в часі Другої світової війни зі зброєю в руках відстоювали право бути господарями власного життя. Уникаючи дискусій та детальних досліджень причин постання національно-визвольних рухів серед поневолених народів, чільники комуністичної імперії навіть найбезневиннішу спробу усамостійнитись пояснювали „прагненням національної буржуазії самостійно нещадно визискувати та експлуатувати трударів”. Проте факт організованої боротьби самих росіян руйнував сталінський міф про „російський народ-переможець”.

Відомо, що збройні частини росіян які в часі Другої світової війни воювали на боці нацистської Німеччини, не були однорідними, а очільники і безпосередні учасники сповідували найрізноманітніші політичні переконання. Хтось мріяв про відродження імперії, інші стояли на суттєво демократичніших засадах (знаменита праязка „Відозва” генерала Власова до поневолених більшовизмом народів визнавала за кожною нацією право на самовизначення), а значний відсоток з-поміж них прагнув звичайнісінької помсти за зруйноване життя і смерть рідних. Децю замусолений і помилково узагальнюючий термін „власівці” не дає чіткого уявлення про масштаби збройних формувань і сотні тисяч вояків, які з тих чи інших причин протистояли кремлівському свавіллю. Сформовані з формальних громадян Радянського Союзу та емігрантів, російські й національні військові підрозділи розпочали участь у бойових діях у червні 1941 року, а перший лист генерала Власова з поясненням причини відмови залишатись слухняним зняряддям у справі реалізації злочинних сталінських планів і закликком до боротьби зі сталінським свавіллям з’явився лише в березні 1943-го. Станом на 1944 рік загальна чисельність російських збройних формувань, які воювали на боці Німеччини, сягала двох мільйонів осіб. Цифра занадто велика, аби пояснити вибір зрадою чи силовим примусом.

Метою даної звичайно ж не всеохопної і далеко не детальної розвідки є висвітлення старанно замовчуваного впродовж десятиліть існування російських самоврядних районів та округів на звільнених дивізіями Вермахту територіях. Факт їхнього постання засвідчив, що прагнення російських антибільшовицьких середовищ для німецьких чинників були зрозумілішими і знаходили значно ширшу підтримку, аніж спроби усамостійнитись силоміць прилучених до складу Радянського Союзу національних спільнот.

Восени 1941 року на звільнених німецькою армією від більшовиків теренах тогочасної Орловщини (нині Брянщина), у селищі Локоть, створено перше російське національне самоуправління. Ідеологом, засновником і першим обер-бургмістром самоуправної території, котра вже згодом отримала від істориків назву Локотьська Республіка (розташовувалася на території нинішніх Орловської, Брянської, Курської та Воронежської областей, населення – близько 580 тисяч осіб), був Костянтин Воскобійник. Етнічний українець (уродженець Сміли), учасник жорстоко придушеного в 1921 році більшовиками селянського повстання на Тамбовщині. Саме з його ініціативи організовано Російську націонал-соціалістичну партію (логічна аналогія з німецькою доречна) „Витязь”. Створена на базі „Витязя” народна міліція саме і стала ядром Російської визвольної національної армії (рос. РОНА), що згодом налічувала 20 тисяч осіб і складалася з чотирьох полків, гвардійського батальйону та бронедивізіону. Весь офіцерський склад РОНА був виключно російським. Та обставина, що спроба українських націоналістів наприкінці червня 1941 року проголоси-

ти відновлення української державності, спричинилася до хвилі арештів у середовищі її ініціаторів (йдеться про ОУНР), а серед офіцерського складу постолаї вже в 1943 році дивізії СС „Галичина” значний відсоток становили німці, свідчить, що прагнення російських антикомуністичних кіл знаходили розуміння і навіть підтримку (на відміну від потреб українського визвольного руху) з боку окремих діячів нацистської партії і вермахту.

8 січня 1942 року Костянтин Воскобійник був підступно вбитий під час переговорів з радянськими партизанами. Керівництво РОНА й Локотської самоуправи перейшло до його першого заступника Броніслава Камінського. Помстою за смерть Воскобійника була спрямована проти залишених у тилу НКВДистів бойова операція „Грюншпехт” (літо 1942 року), внаслідок якої вдалося знищити два військових угруповання ворога – кожне чисельністю близько семисот осіб. Роком пізніше, зачищаючи звільнені німецькою армією терени від радянських диверсантів і терористів, народоармійці (так мешканці Локотщини в побуті називали збройні формування самоврядної території) лише під час операції „Циганський Барон” знищили 1584 залишених або закинутих для підривної діяльності вишколених НКВДистів, 1588 взяли в полон, ліквідували 207 баз і таборів. Здобутком вояків РОНА в цій операції стали 600000 набоїв, 5000 ручних гранат, кілька десятків кулеметів, сотні одиниць стрілкової зброї. 869 радянських партизанів перейшли на бік РОНА, а близько 2400 були притягнені до суду. Нинішні історики змушені визнати, що справжніми господарями Брянських лісів були не залишені в тилу наступаючих німців червоноармійці, а збройні формування Броніслава Камінського. Справді, з поборенням радянських терористично-диверсійних груп РОНА впоралася непогано. До речі, фактів переходу вояків РОНА на бік радянських партизанів зафіксовано вкрай небагато, що є свідченням налагодження належної діяльності пропагандистського штабу і свідомості вояків РОНА. „Не нам бути рабами! На бій з ворогами, готові і вдень і вночі” – співали народоармійці у похідній пісні.

Загальновідомо, що на зайнятих арміями вермахту територіях владні повноваження здійснювали німецькі комендатури. Проте на території Локотського округу (до речі, розмірами він перевершував територію Бельгії) облаштуванням життя займалися органи місцевого самоуправління. Унікальність Локотської республіки полягає у її чіткій відповіді закидам ідеалізаторів сталінського народовбивства і тоталітаризму. Під час Другої світової війни росіяни (та і поневолені комуністичною Росією народи також) таки мали альтернативу. Попри безліч перешкод і труднощів, за вкрай складних умов, звільнившись від тиску сталінських комісарів, мешканці Локотщини налагодили гідне вільної людини життя. Дослідивши ще не знищенні документи, теоретики народовладдя й самоуправління відшукали б чимало цікавого й вартого для запровадження і нині. Присутність німецьких чинників в окрузі обмежувалася лише порадами.

Про вагу Локотської самоуправи, яка проіснувала з листопада 1941 по серпень 1943, і реальний ступінь залежності (точніше, малозалежності) Броніслава Камінського від німців свідчить такий факт: влітку 1943 року, двоє заблукалих німецьких вояків пограбували млин і вбили господаря. Згодом мародерів із союзнаї армії затримала народна міліція, і попри протести німецького головнокомандування за вироком суду їх було страчено на центральному майдані Локтя. В окрузі визнавався лише церковний шлюб, суворо заборонялися розлучення й аборти, заохочувалася народжуваність, були запроваджені власні кримінальний та кримінально-процесуальний кодекси, видавалася газета „Голос Народу”, наклад якої сягав 12 000 примірників. Сільські й містечкові зібрання громад вважалися найвищим органом влади. Селяни отримали в довічне користування земельні наділи розміром у 10 га, відновили діяльність більшість заводів, функціонувало кілька театрів (лише в Локотському працювали більше 100 акторів), народних клубів. До поселу населення було 345 шкіл (в яких трудилося 1338 вчителів і здобували середню освіту 43 422 учні), 9 лікарень, 37 медичних пунктів, 3 дитячих будинки. Окрім землі, кожна селянська родина мала корову, курей та кіз. Цифри звичайно вражаючі! В умовах війни Локотська управа спромоглася не лише виконувати обов'язкові поставки для воюючої з більшовизмом німецької армії, а й забезпечити пристойне життя громадян.

У березні 1943 року вояки РОНА зіткнулися з уже наступаючою Червоною армією. 2 – 4 березня 5-й стрілецький полк РОНА стримував наступ у районі Топоричне – Радованіє – Валдиш – Козловське, а в червні 5-й і 3-й полки вели стримуючі бої (і, що показово, вдалі) з наступаючою Червоною армією у районі Дмитрівського – Орловського. 27–28-го серпня 1943 року 4-й полк РОНА понад вісім годин стримував наступ Червоної армії біля містечка Севськ. Особовий склад четвертого полку майже весь був знищений, проте завзятість і запеклість вояків РОНА позбавляють недоброзичливців аргументів, котрі звинувачують їх у зраді Батьківщини. Безпринципний ніколи не битиметься за байдужі йому ідеали.

Втрати у живій силі і наближення фронту змусили керівництво РОНА прийняти рішення про евакуацію до Білорусі. Разом із вояками виїхати змушені були і члени їхніх родин, загальною чисельністю більше тридцяти тисяч осіб. Штаб РОНА осів у містечку Лепель Вітебського округу, а особовий склад і в нових умовах уславився боями з комуністичними партизанами. Залишені на відвоєваних Червоною армією територіях підрозділи РОНА чинили збройний опір комуністичній системі в Мглинському й Суражському районах до 1951 року. Доречною буде паралель між боротьбою свідомих росіян і спротивом поневолювачам Української Повстанської Армії. Відомий і такий факт: близько 60-ти вояків РОНА під керівництвом Г.Чавчавадзе з травня по серпень 1945 року вели диверсійні бої з Радянською армією на Закарпатті.

Кілька років тому Собором Російської Катакомбної Церкви Істинно Православних Християн К.Воскобійник і Б.Камінський були залічені до лику Святих Новомучеників. Проте позиція російських можновладців лишилася незмінною. Опублікована 2006 року журналістом Сергієм Верьовкіним історична розвідка про устрій Локотської республіки коштувала авторові й редакторові „Парламентської газети” посад.

Аналогічним і не менш цікавим епізодом організованої антикомуністичної боротьби росіян є „Зуєвська республіка”, котра існувала поблизу Полоцька з центром у селі Саскорки. Назвою територія (населена переважно старообрядцями) завдячує прізвищу старости села Михайла Євсійовича Зуєва, який користувався великою пошаною серед місцевого населення. До 1941-го року Михайло Зуєв був двічі ув'язнений, а двоє його синів арештовані й заслані до Сибіру органами НКВД. На значно меншій, ніж Локотська республіка, території в обмін на виплату фіксованого натурального податку тут було запроваджено самоврядування й створені загони самооборони, які досить вдало відбивали грабжницькі напади „оточенців”, НКВДистських диверсійних загонів і вимушених переховуватися від заслуженої кари колишніх партактивістів. Захищаючи власне майно й спокій у рідних оселях, лише до кінця осені 1941-го року старовіри відбили 15 нападів.

З часом до Саскорок почали наїжджати гінці з віддалених населених пунктів, які просили Михайла Зуєва захистити їх від грабунків і вбивств, що їх чинили радянські партизани. Керівник німецьких тилових військ, до якого Михайло Євсійович звернувся по допомогу, був непогано поінформований щодо стану справ, і, знаючи про ненависть старовірів до радянської влади, передав Зуєву та його загонові самооборони 50 трофейних радянських рушниць і чимало кількість набоїв, прохаючи при тому тримати це у таємниці. Генерал небезпідставно боявся ускладнень з гестапо. На весну 1942-го року в розпорядженні загону самооборони вже було чотири кулемети і кілька автоматів. Сам Михайло Зуєв стверджував, що зброю відібрано у радянських партизанів, хоча чимало хто підозрював, що кулемети він просто купив у німців.

Серед старовірів панувала сувора дисципліна. За непослух чи неповагу до мирного населення винних замикали у холодному льосі й впродовж кількох тижнів годували лише хлібом і водою. За найменший злочин чи грабунк розстрілювали. Показово, що, виконуючи новозавітну заповідь Христа „віддай цісарю цісареве” (себто вимоги німців забезпечувати Полоцький гарнізон харчами), Михайло Зуєв жодним чином не принижувався й не демонстрував запопадливості. У 1942-му році в Саскорках вперше з'явився загін поліції, який розшукував грабжників-партизанів і керівництво яким здійснювали офіцери-естонці. На питання про наявність у селі партизанів староста запевнив у їх відсутності. Відмовив загонові поліції він і у постой. Німецький комендант Полоцька, до котрого Зуєв наступного дня з'явився з рапортом-скаргою, прохав його відмовитися від скарги і обіцяв, що в разі з'яви

аналогічної скарги з СС (а поліційний загін був в їхньому підпорядкуванні) він, комендант, справу залагодить. Німці цінували Зуєва, оскільки той регулярно і своєчасно забезпечував Полоцьк дровами, сіном, молоком, а нерідко й дичиною. Тим паче, що підконтрольний йому район був спокійний, і жодних проблем не створював. Згодом комендант запрошував Зуєва на перемовини, але той вперто відмовлявся, заявляючи, що готовий платити німцям встановлений податок за умови невтручання в життя його району. Німці швидко погодилися, і відтоді Зуєва більше не турбували.

Самоврядування в Зуєвській республіці старовірів здійснювалося у формі загальної ради. Були відновлені право на приватну власність, торгівля та старообрядна церква. Судили за злочини (проте таких було небагато) сам Зуєв і очолювана ним рада. Під час наступу Червоної армії Зуєв і значна частина його прихильників разом з родинами (більше тисячі осіб лише цивільного населення) вимушені були залишити рідні оселі і відступити на Захід. На підводі Зуєва везли старовинні церковні книги. За кілька годин їх наздогнав комендант Полоцька, який не встиг вчасно евакуюватися разом із працівниками комендатури. Відступаючи, старовірам довелося кілька разів збройно зіткнутися з радянськими партизанами. Опинившись за місяць у Польщі, а згодом і в Південній Пруссії, Зуєв зголосився до Другої дивізії Російської визвольної армії (рос. РОА), очолюваної генералом Власовим. Старовіри, які з тих чи інших причин не забажали або не змогли залишити Батьківщину, створили в тилу Червоної армії партизанські загони, котрі діяли в районі Полоцька до середини 1947-го року.

Вперте небажання нинішніх російських очільників оприлюднювати архівні документи унеможлиблює належне дослідження життя самоуправних територій, які постали на теренах Росії в період Другої світової війни. Проте нинішні відцентрові процеси, які щороку стають потужнішими й активнішими в Росії, засвідчують, що ідеї, якими керувались російські антикомуністичні формування, мають і нині прихильників та адептів. Українським патріотичним середовищам варто відійти від примітивного русофобського трактування північного сусіда й налагоджувати зв'язки з антиімперськими й антинаціональними середовищами. Тим паче, що український визвольний рух для багатьох з них є зрозумілим і знаходить належне розуміння й моральну підтримку.

ПРИМІТКИ

- 1 Верёвкин С. Вторая мировая война: вырванные страницы. – Москва, 2006; Він же. Локотская альтернатива // Парламентская Газета. – 2006. – 22 іюня.
- 2 Дробязко С. И. Локотский автономный округ и Русская Освободительная Народная Армия // Материалы по истории Русского освободительного движения. – Москва, 1998; Він же. Под знаменами врага. Антисоветские формирования в составе германских вооруженных сил 1941–1945 гг. – Москва, 2004;
- 3 Ермолов И. Русское государство в немецком тылу. История Локотского самоуправления. 1941–1943. – Москва, 2005.